

УДК 336.774

## ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Галіцейська Ю.М.

Тернопільський національний економічний університет

У статті розглядається роль малого і середнього підприємництва у розвитку економіки країни. Виокремлюються проблеми розвитку малого і середнього бізнесу. Досліджуються проблеми, пов'язані з проведенням банківського кредитування цього сектору вітчизняної економіки. Пропонуються шляхи вирішення сучасних проблем кредитування малого і середнього підприємництва.

**Ключові слова:** кредитування, малий бізнес, середній бізнес, банки, підприємництво.

**Постановка проблеми.** Стабілізація економічного стану в Україні, а також необхідність забезпечення послідовного економічного зростання, висуває ряд важливих проблем з організації та проведення кредитування підприємств малого та середнього бізнесу. Особливу роль у активізації економічної діяльності малого та середнього бізнесу за нинішніх економічних умов, що склалися в Україні, мають зіграти комерційні банки, які виступають посередниками у перерозподілі тимчасово вільних коштів. Однак, вітчизняні комерційні банки, в силу різних причин, не забезпечують достатньою мірою фінансування виробничих потреб українських підприємств через механізм банківського кредитування, що дає підстави вважати проблемні питання такими, що потребують подальшого вирішення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Кредитування підприємств різних секторів економіки та форм власності, кредитну діяльність банківських установ, взаємовідносини між суб'єктами кредитування вивчають вітчизняні та зарубіжні науковці і практики – В.В. Вітлінський, О.В. Дзюблюк [6], О.Є. Кузьмін, В.Д. Лагутін, Ф.С. Мишкін, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук. Такі науковці як О.О. Дьомін, А.Г. Мазур, Ю.Ф. Шкворець, К.В. Мезенцев, Н.І. Провотар, у своїх дослідженнях розглядають питання формування та виконання програм кредитування економіки різного рівня.

**Невирішена раніше частина загальної проблеми.** Зважаючи на значний внесок зазначених

авторів у досліджувану проблематику, все ж слід зазначити, що проблема повномасштабного відновлення та ефективного кредитування малого і середнього бізнесу потребує подальших наукових пошуків. Передусім це пояснюється необхідністю забезпечення раціонального та ефективного ведення малого та середнього підприємництва, виявлення факторів, що мають негативний вплив на його діяльність в сучасних умовах глобальних змін в економіці України.

**Мета статті.** Головною метою цієї роботи є спроба виокремлення основних проблем розвитку кредитування банківськими установами підприємницьких структур та дослідження перспектив розвитку ринку кредитних послуг, що здійснюються комерційними банками для юридичних осіб та надання рекомендацій щодо покращення стану даного сегменту ринку банківських послуг.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасний етап вітчизняної економіки характеризується певною недооцінкою ролі й значення підприємств малого і середнього бізнесу, однак саме такий вид підприємництва значно сприяє соціальному та регіональному розвитку держави. Мале та середнє підприємництво в будь-якій країні світу становить основу для формування середнього класу, що в свою чергу сприяє згладжуванню соціальної нерівності – і те, і інше є нагальною проблемою українського суспільства. Малий та середній бізнес є вкрай необхідним для підтримання ринкової інфраструктури невеликих населених пунктів, оскільки є необхідним джерелом

надходжень до місцевих бюджетів. Також незамінним таке підприємництво є у сфері послуг або ж для створення продуктивної конкуренції. В ідеальному сценарії розвитку вітчизняної економіки на тлі активної модернізації та розвитку великих промислових підприємств мале та середнє підприємництво має стати додатковою ланкою забезпечення сталості економіки країни через сприяння конкурентності ринкового середовища, нарощення ВВП, соціальної захищеності суспільства, формування та підтримки середнього класу. Світовий досвід розвинутих економік свідчить, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування, взаємодія та оптимальне співвідношення багатьох великих, середніх і малих підприємств. Підприємства малого та середнього бізнесу як інституційний сектор економіки давно стали домінуючими за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу.

Сектор малих і середніх підприємств характеризується тим, що саме тут перебуває в обігу вагомая частина національних ресурсів, а вони є фундаментом розвитку економіки будь-якої країни. Саме цей сектор економіки є мобільним і гнучким, здатним оперативнo перебудовуватись та першим відкликатися на зміни ринкових умов, випробовувати новітні форми управління, реалізовувати нові ідеї та розширювати сферу свободи ринкового вибору.

На думку Мамакіної І. О. [1] підприємницьке середовище функціонування малого бізнесу в Україні можна оцінити як незадовільне та таке, що потребує подальшого вдосконалення. Зокрема, до основних причин гальмування розвитку малого підприємництва в Україні вона відносить: неопрацьованість законодавства як з питань розвитку підприємництва загалом, так і малого і середнього підприємництва зокрема; зростання адміністративних бар'єрів; неврегульованість податкової системи, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва переходити в тіньовий сектор економіки; недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств; надмірна кількість та свавільля працівників контролюючих органів; невизначені «правила гри» малого бізнесу, невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу; відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу; недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств; надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання та корупція; обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення; недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності [1].

На сьогодні рівень розвитку бізнесу в Україні значно нижчий, ніж в сусідніх країнах. Світовий банк, у дослідженні «Проблеми та перспективи розвитку приватного сектора в Україні», особливу увагу приділив малому і середньому бізнесу, адже саме ця сфера потребує значного реформування і внутрішнього вирішення проблем. У зазначеному дослідженні підкреслено, що Україна має досить високий потенціал для розвитку підприємництва – високий рівень природних запасів, достатній рівень освіти наших співгромадян,

однак, незважаючи на такі обставини великий обсяг товарів і послуг закуповуються за кордоном. Що ж стосується визнання українських фахівців, то за кордоном вони реалізують свої здібності набагато більше, ніж у рідній країні.

На думку фахівців Світового для нормального розвитку малого та середнього бізнесу, необхідно зменшити масштаби монополізації великого бізнесу. Через те що зараз в Україні великі підприємства просто витісняють дрібний бізнес і поглинають ринки. Світовий Банк щороку публікує рейтинг «Doing Business», який відображає складність відкриття і ведення власного бізнесу в різних країнах світу (рис. 1) [2].

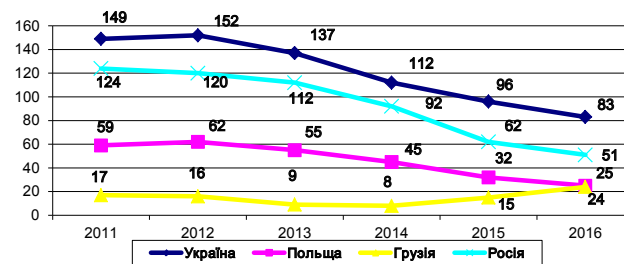


Рис. 1. Позиція України та сусідніх країн у рейтингу легкості ведення бізнесу 2011-2016 рр. [3]

Такий рейтинг безпосередньо відображає рівень бізнес-клімату в країні, що впливає на приток інвестицій і позитивно позначається на рівні життя у державі. Незважаючи на поліпшення позицій України в рейтингу Світового банку, умови існування бізнесу залишають бажати кращого, а країна продовжує займати позиції значно нижче, ніж сусіди.

Основними проблемами, які заважають розвитку бізнесу в Україні, згідно рейтингу «Doing Business» Світового Банку є наступні: 1) надмірна кількість дозволів, норм і ліцензій; 2) неефективні і корумповані перевірки; 3) застарілі технічні стандарти, часто успадковані з радянських часів; 4) непослідовне та неефективне використання правил; 5) слабкий захист прав власності; 6) податки.

Серед ряду проблем розвитку малого і середнього бізнесу в Україні найголовнішою є доступ до фінансових ресурсів як довгострокового, так і короткострокового характеру. Серед джерел фінансових ресурсів малого та середнього підприємництва банківські кредити за статистикою займають третє місце після доходів від діяльності суб'єктів підприємництва та особистих коштів засновників. Роль цього джерела фінансового забезпечення актуалізується в сучасних умовах внаслідок необхідності забезпечення інвестиційного та інноваційного розвитку вітчизняного сектору малого і середнього бізнесу, а покращення стану функціонування ринку банківського кредитування набуває надважливого значення.

На сьогодні основними факторами, що заважають проведенню належного банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу та зменшують потенційно значний попит таких підприємств на банківські кредити є наступні:

– зниження економічного зростання внаслідок кризового стану країни, пов'язаного як з проблемами світової кризи попередніх років, так і з поточною ситуацією;

– незадовільний фінансовий стан малого і середнього підприємництва, внаслідок відсутності широкомасштабного кредитування на довгостроковій основі в тому числі;

– існування проблемної заборгованості в секторі малого і середнього підприємництва, що пов'язано передусім з ринковою невизначеністю та стрімкими курсовими коливаннями впродовж значного періоду часу, а також жорсткою монетарною політикою Національного банку України;

– відсутність ефективних правових механізмів, що гарантують реалізацію майнових інтересів учасників кредитних операцій;

– непрозорість та перебування у «тіні» значної частки малого і середнього бізнесу;

– високі відсоткові ставки за кредитами та суворі вимоги до вартості застави, а також інші жорсткі умови кредитування.

Передусім слід зазначити, що головним чинником успішної кредитної діяльності банку є ресурсна база. Тому розгляд проблеми кредитування суб'єктів малого бізнесу, що виникають на рівні банку, доцільно розпочати саме з розгляду ймовірних кредитних ресурсів. Щодо кредитування суб'єктів малого бізнесу, то воно може здійснюватися за рахунок власних коштів банку, коштів залучених в інших суб'єктів ринку і фізичних осіб в тому числі, а також за рахунок коштів держави та міжнародних фінансових організацій.

Стримуючим фактором щодо фінансової підтримки малого і середнього підприємництва сьогодні є недостатній рівень розвитку ринків, які обслуговують потенційно ризикові проекти кредитування малого і середнього бізнесу. Насамперед, це стосується лізингового та страхового ринків. Тому, враховуючи світовий та вітчизняний досвід, необхідно залучати до реалізації лізингових схем фінансові ресурси державних цільових програм та міжнародних фінансових організацій. Складовою частиною фінансової підтримки малого бізнесу в Україні є також державні та недержавні гарантії за кредитами суб'єктам малого бізнесу [4, с. 14].

Стосовно банківських ризиків, то найбільш ризиковим при кредитуванні суб'єктів малого і середнього бізнесу є кредитування нового підприємства, новітнього виду бізнесу, підприємства, що перепрофілюються, та підприємств з сезонною ознакою бізнесу. Ускладнюються проблеми кредитування через невизначеність вітчизняної економіки, курсові коливання, непередбачувані зміни у податковій системі та системі нагляду за підприємствами. Дуже часто малий бізнес може суттєво постраждати при настанні звичайних на перший погляд подій, таких як, розірвання шлюбу між подружжям власників, надмірні видатки власника підприємства, його хвороба або смерть, несподіваний конкурент, невиконання зобов'язань контрагентами і партнерами, неплатежі та ін. У процесі роботи з дрібними позичальниками банки стикаються з проблемою необхідності удосконалення кредитних технологій, які б дозволили оптимізувати громіздку процедуру прийняття рішень щодо надання кредиту.

Особливості організації діяльності суб'єктів малого і середнього бізнесу призводять до виникнення труднощів при оцінці фінансового стану потенційного позичальника. Необхідно оцінити не

тільки фінансовий стан фірми, але й фінансовий та майновий стан її власників, інших пов'язаних осіб тощо. Для такої оцінки не завжди є повна та достовірна інформація. Ринкова вартість активів позичальника може бути як вищою, так і нижчою за балансову. Банк змушений користуватися непрямими джерелами інформації, що ускладнює процедуру оцінки кредитоспроможності позичальника [5, с. 42].

Найбільш складним у кредитному аналізі підприємств малого і середнього бізнесу є оцінка інвестиційних проектів. Саме при реалізації інвестиційного проекту, особливо новоствореним підприємством, кредитний ризик найбільш високий. Зауважимо, що для банку існує можливість не тільки оцінки запропонованого позичальником проекту, але і цільового пошуку таких проектів. Наприклад, банк може мати готовий бізнес-план для розвитку певного кола малих підприємств і запропоновувати його для реалізації потенційним позичальникам.

Ключовим моментом в аналізі інвестиційного проекту є всебічний аналіз бізнес-плану, що складений позичальником в довільній формі. Однак банку, з точки зору швидкого аналізу, підвищення надійності оцінок і зниження витрат, зручніше запропонувати претендентам на одержання інвестиційного кредиту типову форму бізнес-плану, що розроблена банком.

Важливою проблемою щодо ефективного кредитування малого і середнього бізнесу є існування певної взаємної недовіри клієнта і банка – клієнти не завжди відкрито ідуть на контакт із банком, побоюючись втратити, наприклад, предмет застави, а банки наголошують на проблемі подання підроблених документів із метою одержання кредиту та його неповерненням тощо.

Великий попит на банківське кредитування спостерігається з боку малих підприємств торгівлі та підприємств-посередників. Однак, постає проблема наявності ліквідної застави з одного боку, а також суттєвими перешкодами та труднощами з реалізацією заставного майна – з іншого.

Варто згадати ще й таку проблему, яка створює бар'єр для кредитного партнерства між банком та сектором малого і середнього бізнесу в Україні, – обмеженість спектра і обсягів банківських кредитних послуг. Так, якщо в розвинутих ринкових країнах налічується до трьохсот видів фінансових послуг, то в Україні – значно менше. Вітчизняні банки все ще недооцінюють технічні можливості інтернет-доступу до широкого кола потенційних клієнтів та освоєння нових ринків, продуктів і послуг. Автоматизація банківських операцій, програмні фінансові продукти створюють широке коло можливостей для оптимізації банківських витрат та електронних комунікацій із величезною мережею клієнтів за допомогою інтернет-банкінгу. Також сьогодні необхідно вдосконалювати ще одну пріоритетну форму роботи банківських установ із підприємствами малого і середнього бізнесу – персоналізовані послуги в режимі он-лайн.

Отже, в Україні з метою розширення банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу необхідно створити відповідні передумови:

По-перше, слід забезпечити комерційним банкам можливість більш дешевого рефінансу-



вання від Національного банку України, розробляти загальнодержавні та регіональні програми щодо мікрокредитування малого і середнього бізнесу банківською системою, а також створити програми відшкодування або субсидування відсоткових ставок за кредитами для малого і середнього підприємництва.

По-друге, застосовувати в банківській діяльності більш детальну цільову сегментацію клієнтів та зосереджувати увагу банків на потребах малого і середнього підприємництва, що дозволить адаптувати нові кредитні продукти і технології до потреб різних груп позичальників.

По-третє, зосередити увагу на представниках малого та середнього бізнесу, застосовуючи новітні технології: раніше банки оминали цю групу клієнтів через високі ризики, сьогодні, завдяки партнерству з фінансово-технічними стартапами банки отримують нові можливості в отриманні достовірної інформації для скорингу підприємств і можуть дозволити собі реанімувати цей величезний пласт потенційних клієнтів. Якісний скоринг надасть банкам можливість здешевіти кредитні продукти як для себе, так і для позичальників.

По-четверте, банкам варто шукати можливості для створення пільгових умов кредитування підприємств-початківців за рахунок створення нових банківських продуктів, орієнтованих саме на цільового позичальника, пропонувати паралельні з кредитуванням послуги з управління прибутком підприємств та надання консультацій щодо стану економіки й мінімізації потенційних ризиків позичальника. Пропонувати важливу для позичальника інформацію та вибудовувати систему комунікації та довіри до банківської установи свого потенційного клієнта – суб'єкта малого і середнього бізнесу.

По-п'яте, необхідно залучення держави до процесу банківського кредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу з метою активізації діяльності таких підприємств та стимулювання банківських установ до активізації кредитування цього сектора економіки.

По-шосте, вивчати досвід зарубіжних країн у сфері кредитування малого і середнього підприємництва та адаптовувати його в Україні з врахуванням вітчизняних реалій та потреб сектору малого і середнього бізнесу. Зокрема такими заходами можуть бути: створення в банківських установах відповідних структурних підрозділів, які б займалися лише дослідженням ситуації з мікрокредитування та вивчали б історію діяльності малих підприємств; здійснення першочергового фінансування підприємств малого і серед-

нього бізнесу, які займаються розробками у сфері передових технологій; запроваджувати систему гарантування кредитів малого та середнього підприємництва з боку місцевої влади або ж різного роду фондів; сприяти більш ефективному кредитуванню малих підприємницьких структур, які виробляють продукцію на експорт або ж випускають товари імпортозаміщення; здійснювати заходи з підвищення економічної грамотності власників мікропідприємств.

**Висновки з даного дослідження.** Отже, підсумовуючи можна зробити такі висновки: 1) малий і середній бізнес є основою сталого розвитку економіки, оскільки його існування забезпечує соціальну захищеність суспільства, здійснює формування і підтримку середнього класу, забезпечує конкурентоспроможність економіки та ріст ВВП; 2) на сьогодні в Україні є ряд проблем, які заважають ефективному розвитку малого і середнього бізнесу, а високий потенціал розвитку малого і середнього підприємства практично не реалізовується. Рівень розвитку бізнесу в Україні значно нижчий, ніж в сусідніх країнах, зокрема в Польщі та Грузії; 3) існує ряд певних проблем, які заважають розвитку банківського кредитування малого середнього бізнесу, зокрема жорсткі умови кредитування, високі відсоткові ставки та вимоги до вартості застави, девальвація гривні та значне коливання валютних курсів; значна тінізація економіки у секторі малого і середнього підприємства тощо; 4) для розвитку банківського кредитування малих і середніх підприємств в Україні потрібно створити ряд передумов, які б забезпечили зниження відсоткової ставки за кредитами для малого і середнього підприємства, розширення спектру банківських послуг для цього сегменту ринку, розробку нових гарантійних схем фінансово-кредитної підтримки підприємств малого і середнього бізнесу, удосконалення технологій кредитування для суб'єктів підприємницької діяльності; 5) для стимулювання розвитку банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні, використовувати зарубіжний досвід.

Питання формування ефективного механізму банківського кредитування господарюючих суб'єктів малого і середнього бізнесу набувають сьогодні особливої актуальності й незважаючи на складну економічну і політичну ситуацію в країні, повинні створюватися результативні передумови для розвитку малих і середніх підприємств, а також проведення ефективних заходів для поживлення внутрішнього ринку в цілому.

## Список літератури:

1. Мамікіна І. О. Сучасні реалії малого підприємництва в Україні: проблеми та перспективи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conference.spkneu.org>
2. Веремеева Татьяна. Малий і середній бізнес в Україні: пути виживання. [Електронний ресурс] / Веремеева Т. – Украинский Бизнес Ресурс. – Режим доступу: <http://ubr.ua/business-practice/laws-and-business>
3. Рейтинг «Doing Business» 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>
4. Акчуріна Ю.М., Мальцева А.І. Проблеми і перспективи кредитування малого бізнесу / Ю.М. Акчуріна, А.І. Мальцева // Вісник Запорізького національного університету. – № 1 (3). – 2008. – С. 13-18.
5. Іваницький Д.О. Фінансова безпека і малий бізнес [Текст] / Д.О. Іваницький // Фінанси України. – 2007. – № 8. – С. 41-44.
6. Дзюблук О. Активізація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в системі заходів із подолання фінансово-економічної кризи / О. Дзюблук // Світ фінансів. – 2010. – № 3. – С. 7-13.

**Галицейская Ю.М.**

Тернопольский национальный экономический университет

## **ПРОБЛЕМЫ БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА**

### **Аннотация**

В статье рассматривается роль малого и среднего предпринимательства в формировании экономики страны. Выделены проблемы развития малого и среднего бизнеса. Исследуются вопросы, связанные с проведением банковского кредитования этого сектора отечественной экономики. Предлагаются пути решения современных проблем кредитования малого и среднего предпринимательства.

**Ключевые слова:** кредитование, малый бизнес, средний бизнес, банки, предпринимательство.

**Halitseyska Yu.M.**

Ternopil National Economic University

## **PROBLEMS BANKING LENDING SMALL AND MEDIUM ENTREPRENEURSHIP**

### **Summary**

The article discusses the role of small and medium enterprises in the economic development of the country. Separate problems of development of small and medium businesses. Discusses the problems associated with the conduct of Bank lending to this sector of the domestic economy. Proposed solutions to the modern problems of crediting small and medium business.

**Keywords:** credit, small business, medium business, banks, entrepreneurship.